

УДК 902/904:903.3(477.41-21)

Олександр Прядко, Олександр Павлик, Володимир Гольонко
(Переяслав)

ПОСЕЛЕННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПЛЕСКАЧІ НА Р. БРОВАРКА

Стаття присвячена нововиявленому поселенню трипільської культури, яке розташоване на лівому березі р. Броварка при х. Плескачі (навпроти с. Велика Каратуль) на Переяславщині. Подано детальну характеристику топографічних умов місцезнаходження пам'ятки та виявлених різноманітних синхронних датуючих знахідок.

Ключові слова: Переяславщина, р. Броварка, поселення трипільської культури, кераміка, знахідки, археологічна карта.

Працівники «Археологічної експедиції» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» постійно працюють над вивченням, дослідженням та уточненням археологічної карти Переяславщини (у широкому розумінні цього терміну). Систематичні та регулярні археологічні розвідки дають нові результати у вигляді відкриття нових, раніше не відомих, пам'яток, у тому числі рідкісних для Лівобережжя, таких як поселення трипільської культури.

На початку 2020 р. працівникам науково-дослідного сектору «Археологічна експедиція» надійшла інформація від жителів с. Велика Каратуль Бориспільського району Київської області – Володимира та Євгенії Гольонків – про концентрацію місцезнаходження уламків кераміки ймовірно трипільської культури. У 2020-2021 рр. працівниками АЕ НІЕЗ «Переяслав» зібрано датуючий додатковий матеріал, поточнено межі, зафіксовано за допомогою GPS-навігатора точні межі розташування концентрації обмазки («плям») від восьми жител. Загалом нами прив'язано 11 «площадок» зі скупченням шматків випаленої обмазки (рис. 2, 1). За сукупності всіх наявних даних та матеріалів, можемо достовірно стверджувати про наявність ще одного, не відомого раніше, поселення трипільської культури на р. Броварка (басейн р. Трубіж – Дніпро).

Історія досліджень пам'яток трипільської культури Переяславщини розпочинається з 60-их рр. ХХ ст. Завдяки проведеним розвідкам А. П. Савчука вдалося виявити два поселення: Козинці–Загай та Переяслав (Комуна) – Крутуха–Жолоб [9, с. 65–73; 4, с. 4–7]. У 1979 р. археологічній експедиції під керівництвом Д. Я. Телегіна вдалося отримати інформацію про місце розташування трипільських знахідок поблизу с. Циблі [11, с. 1–59; 5, с. 16–18]. З 1988 по 1993 рр. археологічні розвідки проводила Переяслав-Хмельницька археологічна експедиція під керівництвом Г. М. Бузян. В результаті виявлено два поселення: Веселе та Ялова долина (Підварки), [1, с. 2–17; 2, с. 3–27; 3, с. 70–73; 7, с. 23–78; 8, с. 48–57; 14, с. 115–118]. Ще одне поселення у 1999 р., за випадкових обставин, було відкрито С. В. Павленком у межах с. Гребля [6, с. 74–75]. Наступне поселення у 2017 р. виявлене О. О. Прядком на лесовому підвищенні між околицями м. Переяслав та мікрорайоном Карань [12, с. 33–38; 13, с. 3–8]. 2019 р. археологічна карта Переяславщини доповнилася новим поселенням у басейні р. Броварка (табл. 1).

З 60-их рр. ХХ ст. і до цього часу на пам'ятках трипільської культури Переяславщини під час, переважно, рятівних досліджень виявлено: 1 гончарний горн, 5 жител («площадок») та 7 господарських ям. Більшість зібраних та виявлених археологічних матеріалів трипільської культури Переяславщини зберігаються у фондах та експозиціях Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» [7, с. 23–38].

Плескачі – поселення трипільської культури, яке розташоване на лівому березі р. Броварка (басейн р. Трубіж), навпроти с. Велика Каратуль в межах х. Плескачі на Переяславщині (рис. 2, 1). Основна частина пам'ятки розташовується в межах незначного підвищення, яке на топографічних картах позначене видовженою петлеподібною ізолінією – 100 м. Зі східного боку ця висота понижується до рівня заплави р. Броварка, а з півночі, півдня та заходу плавно понижується до рівня навколишньої денної поверхні. Більша частина пам'ятки розорюється під посіви зернових та сезонних городів місцевих жителів. Інша частина забудована садибами та частково зайнята шовковичним садом та лісосмугами. За уточненими даними розміри поселення: 300х230 м (6,9 га).

Знахідки. На поверхні пам'ятки зібрано колекцію матеріалів, які за всіма ознаками належать до пізньотрипільського часу Лукашівської локально-хронологічної групи етапу С І. Серед них фрагменти посуду: сіролощеного – 875 шт., столового – 305 (з них 43 з мальованим орнаментом): вінця – 4 шт., стінки – 38 шт., денця – 1 шт. Фрагменти обмазки – 68 шт., серед них один шматок глиняної маси із вдавленнями від пальців. Археологічна колекція доповнена фрагментами кераміки з ручками – 5 шт., заціпами та прокресленими лініями, наліпками – 22 шт., уламками ручок – 4 шт., фрагмент пряслиця – 1 шт., грузило – 1 шт. Денця (уламки): сіролощених ліпних посудин – 37 шт., столових ліпних посудин – 21 шт. Придонні частини: сіро лощених – 4 шт., столових – 4 шт. (рис. 3–6).

Вироби з каменю: уламки зернотерок – 5 шт., уламок моренного кременю коричневого кольору зі слідами сколів та шліфування – 1 шт., уламок кам'яної плитки зі слідами шліфування – 1 шт., відбійники (ретушери) та їх уламки – 4 шт., кремінь – 2 шт., уламок польового шпату (заготовка під серп) – 1 шт. (рис. 2, 2–6). Крім цього комплекс знахідок доповнює незначна колекція фрагментів гончарної кераміки ХІХ – початку ХХ ст., яку, ймовірно, варто пов'язувати з х. Плескачі (більша частина його садиб побудована в межах пам'ятки).

Отже, на даний час, в нижній течії р. Трубіж та її допливів відомо вісім поселень трипільської культури, що датуються етапом С І, та близько шести місцезнаходжень, які ще потребують додаткових обстежень та досліджень (табл. 1). В басейні р. Трубіж виділяються дві компактні групи поселень трипільської культури: Переяславська та Баришівська, які входять до Лукашівського типу пам'яток. Варто зазначити, що відстань між цими групами складає близько 30 км (рис. 1).

Виявлена пам'ятка археології – поселення трипільської культури Плескачі в басейні р. Броварка – належить до маловідомих і потребує заходів по її охороні та збереженню, на часі її внесення до загального реєстру археологічних пам'яток не лише Переяславщини, але й України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бузян Г. М., Буйлук Н. М., Товкайло М. Т. *Отчет о работе Переяслав-Хмельницкой археологической экспедиции за 1988 г.* Науковий архів Інституту археології НАНУ. 1988/17. 17 арк.
2. Бузян Г. М., Буйлук Н. М., Колибенко О. В., Товкайло М. Т. *Звіт про роботу Переяслав-Хмельницької археологічної експедиції за 1991 р.* Науковий архів Інституту археології НАНУ. 1991/171. 28 арк.
3. Бузян Г. Н. Новые познетрепольские памятники на Левобережье. *Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.э. – V в. н.э.:* Матер. межд. арх. конф., Тирасполь, 10-14 окт. 1994 г. Тирасполь, 1994. С. 70–73.
4. Бузян Г. М. Дослідження пізньотрипільського поселення Крутуха-Жолоб поблизу Переяслава. *Переяславська земля і світ людини.* Київ-Переяслав-Хмельницький, 1998. С. 4–7.

5. Бузян Г. М. Дослідження пізньотрипільського поселення Циблі-Узвіз. *Наукові записки з української історії*. Вип. VIII. Переяслав-Хмельницький, 1999. С. 16–18.
6. Бузян Г. М., Павленко С. М. Нове поселення трипільської культури на Переяславщині. *Археологічні відкриття в Україні 1998-1999 рр.* Київ. 1999. 2001. С. 74–75.
7. Бузян Г. М. До історії досліджень пам'яток трипільської культури на Лівобережжі Середнього Дніпра. *Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький–Кам'янець-Подільський. 2018. Вип.13 (15). С. 23–38.
8. Прядко О. О. Поселення трипільської культури Переяслав – Ялова долина. *Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький–Кам'янець-Подільський, 2020. Вип. 17 (19). С. 48–57.
9. Сікорський М. І., Савчук А. П. Знахідки в с. Козинці Переяслав-Хмельницького району. *Археологія*. 1971. №4. С. 65–73.
10. Сухобоков О. В., Бузян Г. М., Вайнер Б. У., Колибенко О. В., Роздобудько М. В. *Звіт про археологічні дослідження Лівобережно-Дніпровської експедиції ІА НАН України у 1995 р.* Науковий архів Інституту археології НАНУ. 1995/43. 54 арк.
11. Телегин Д. Я., Круц В. А., Нужный Д. Ю. *Отчет о работе археологической экспедиции «Славутич» в 1979 г. в зоне Каневского водохранилища, низовья Десны и в Надпорожье.* Науковий архів Інституту археології НАНУ. 1979/18. 59 арк.
12. Тетеря Д. А., Прядко О. О. Нове поселення трипільської культури на Переяславському Лівобережжі. *Археологія & Фортифікація України*. Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський: П П Буйницький О. А., 2017. С. 33–38.
13. Тетеря Д. А., Прядко О. О. *Звіт про проведення археологічних розвідок у басейні середньої та нижньої течії р. Трубіж на території Переяслав-Хмельницького району Київської області в 2017 р.* Науковий архів Інституту археології НАНУ. 2017. 81 арк.
14. Тетеря Д., Прядко О., Павлик О., Бузян Г., Білоусько В. Розвідки на території Переяславщини. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. Київ: ІА НАН України, 2020. С. 115–118.

*Oleksandr Priadko, Oleksandr Pavlyk, Volodymyr Holonko
(Pereiaslav)*

CUCUTENI-TRYPILLIA CULTURE SETTLEMENT OF PLESKACHI ON THE BROVARKA RIVER

The article is devoted to the newly discovered settlement of the Cucuteni-Trypillia culture, which is located on the left bank of the Brovarka River in Pleskachi hamlet (opposite the Velyka Karatul village), Pereiaslav region. A detailed description of the topographical conditions of the site location and the various synchronous dating finds are submitted.

Keywords: *Pereiaslav region, Brovarka River, settlements of Cucuteni-Trypillia culture, ceramics, finds, archaeological map.*

Табл. 1. Каталог пам'яток трипільської культури Нижнього Потрубіжжя

Назва	Місце розташування, період, тип	Коли і ким відкрите	Дослідження	Топографія, площа	Джерела	Сучасний стан пам'ятки, місце зберігання матеріалів
1.Гребля	Київська обл., Бориспільський р-н., Пн.Сх. околиці с. Гребля, СІ, лукашівський тип	С.В. Павленко (1999 р.)	Розвідки та шурфування	Лесове підвищення правого берега р. Трубіж. Розміри: 295х200м (5,9 га).	Бузян, Павленко, 1999, с. 74-75.	Розорюється під сезонні городи, НФ НІЕЗ «Переяслав»
2.Веселе	Київська обл., Бориспільський р-н., Пн.околиці с. Веселе, СІ, лукашівський тип	Експедиція ПХАЕ у 1992 р. (кер. Г.М. Бузян).	Розвідки та шурфування. З 2016-2020 рр. рятівні дослідження (чотири ями та один гончарний горн)	Схил лесового плато, поруч з р. Булатиця (басейн р. Карань). Розміри: 320х230 м (7,3 га).	Бузян та інші, Ф.е. №1992/43; Тетеря та інші, 2020, с. 115-118;	Розорюється, Пд. Зх. частина зруйнована кар'єром, НФ НІЕЗ «Переяслав»
3. Карань	Київська обл., Бориспільський р-н., Пд. Зх.околиці м. Переяслав, СІ, лукашівський тип	О.О. Прядко (2017 р.)	Розвідки та шурфування. У 2021 р. рятувальні дослідження (зафікс. 8 об'єктів)	Лесове підвищення поруч з давніми протоками р. Карань. Розміри: 300х230 м (6,9 га).	Тетеря, Прядко, Ф.е. №2017, с. 5-8; Тетеря, Прядко, 2019, с. 109-110.	Розорюється, частково поруйноване траншеями під поливну систему, НФ НІЕЗ «Переяслав»
4. Козинці, ур. Загай	Київська обл., Бориспільський р-н., Пн. Зх.околиці с. Козинці, СІ/СІІ, лукашівсько-софіївський тип	А.П. Савчук (кін. 60-х рр. XX ст.)	Розвідки та шурфування. Невеликі дослідження 60-х рр. XX ст.	Дюнное піщане підвищення, східний берег оз. Вир. Протяжність пам'ятки 200м.	Сікорський, Савчук, 1971, с. 65-73;	Затоплене водосх., НФ ІА НАНУ та НФ НІЕЗ «Переяслав»
5.Переяслав (Комуна), ур. Крутуха-Жолоб	Київська обл., Бориспільський р-н., Зх.околиці м. Переяслав, СІ, лукашівський тип	А.П. Савчук (1967 р.)	Розвідки та шурфування. В.О. Круц – 1 житло, Г.М. Бузян – 4 житла. У 2021 р. рятівні дослідження.	Лесове підвищення поруч з давніми протоками р. Карань. Розміри: 300х300 м (9 га).	Круц, Максимов, Ф.е. №1969/1; Бузян та інші, Ф.е. №1992/43; Бузян, 2000;	Розорюється, частково поруйноване траншеями під поливну систему, НФ ІА НАНУ та НФ НІЕЗ «Переяслав»
6. Переясла в (Підварки) ур. Ялова долина	Київська обл., Бориспільський р-н., Пн. Сх.околиці м. Переяслав, СІ, лукашівський тип	Експедиція ПХАЕ у 1988 р. (кер. Г.М. Бузян).	Розвідки та шурфування	Лівий берег р. Трубіж. Розміри: 250х120х90 м (1,7 га)	Бузян та інші, Ф.е. №1988/71; Прядко, 2020, с. 48-57.	Розорюється, НФ НІЕЗ «Переяслав»
7. Плєскачі	Київська обл., Бориспільський р-н., околиці с. Велика Каратуль, СІ, лукашівський тип	В.В. та Є.С. Гольонки (2019 р.)	Розвідки	Лівий берег р. Броварка. Розміри: 300х230 м (6,9 га).	Прядко та інші, Ф.е. №2021. (в друці).	Розорюється під сезонні городи, частково забудоване, НФ НІЕЗ «Переяслав»
8. Циблі, ур. Узвіз	Київська обл., Бориспільський р-н., Пд. Зх.околиці с. Циблі, СІ, лукашівський тип	Д.Я. Телегін (1979 р.)	Розвідки та шурфування. 1995 р. невеликі дослідження.	Виположений схил перед лесовою терасою. Поруч з р. Цибля (заплава р. Дніпро). Розміри: 200х150 м (3 га).	Телегін та інші, Ф.е. №1979/18, с. 21-22; Савчук, Ф.е. №1980/145; Бузян, Ф.е. 1988/71, с. 2; Сухобоков та інші, Ф.е. №1995/64.	Задерноване, НФ ІА НАНУ та НФ НІЕЗ «Переяслав»

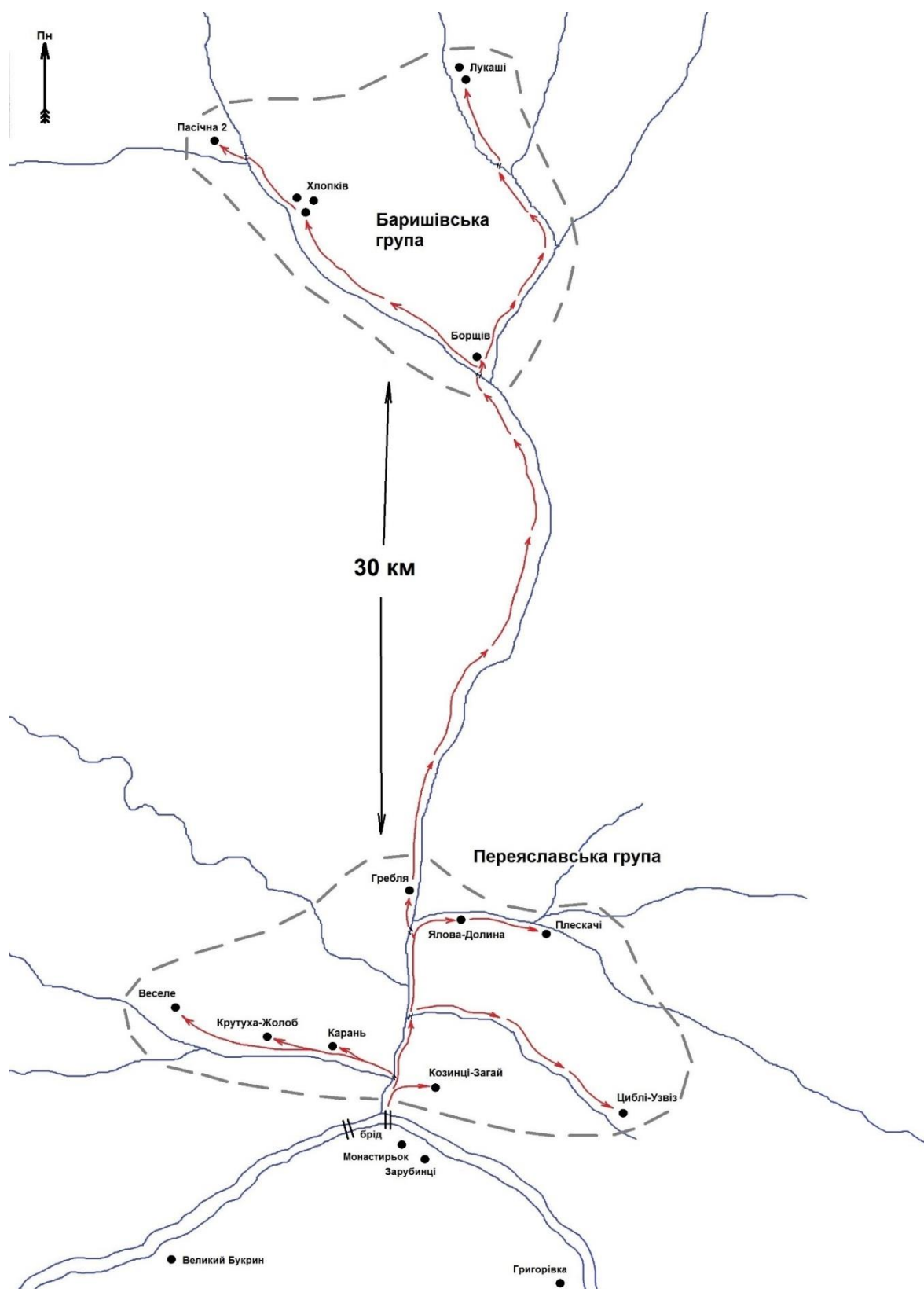

Рис. 1. План-схема розташування Переяславської та Баришівської груп поселень трипільської культури Лукашівського типу в басейні р. Трубіж

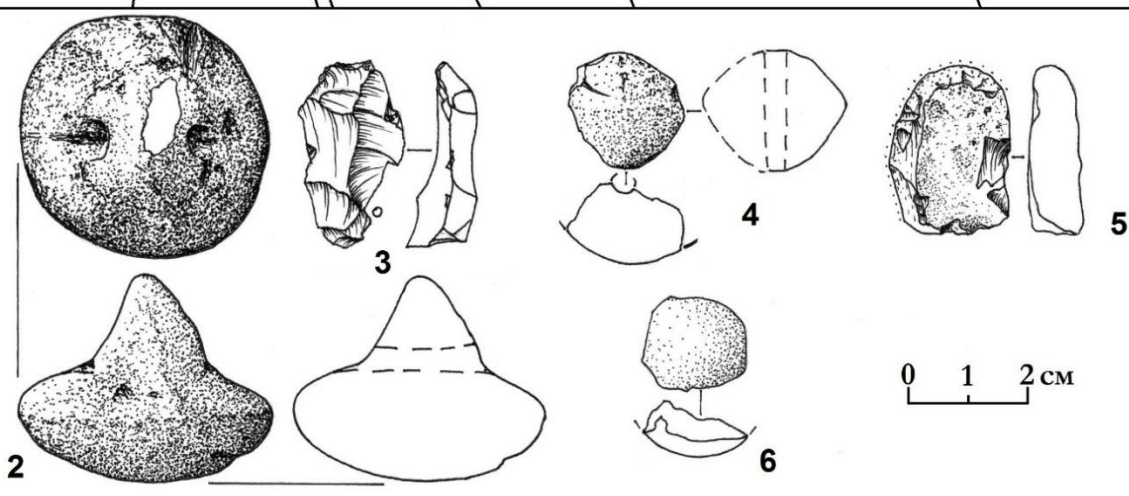

Рис. 2. 1 – План-схема розташування поселення трипільської культури Плескачі на р. Броварка; 2–6 – знахідки: 2, 4 – кераміка, 3, 5, 6 – камінь

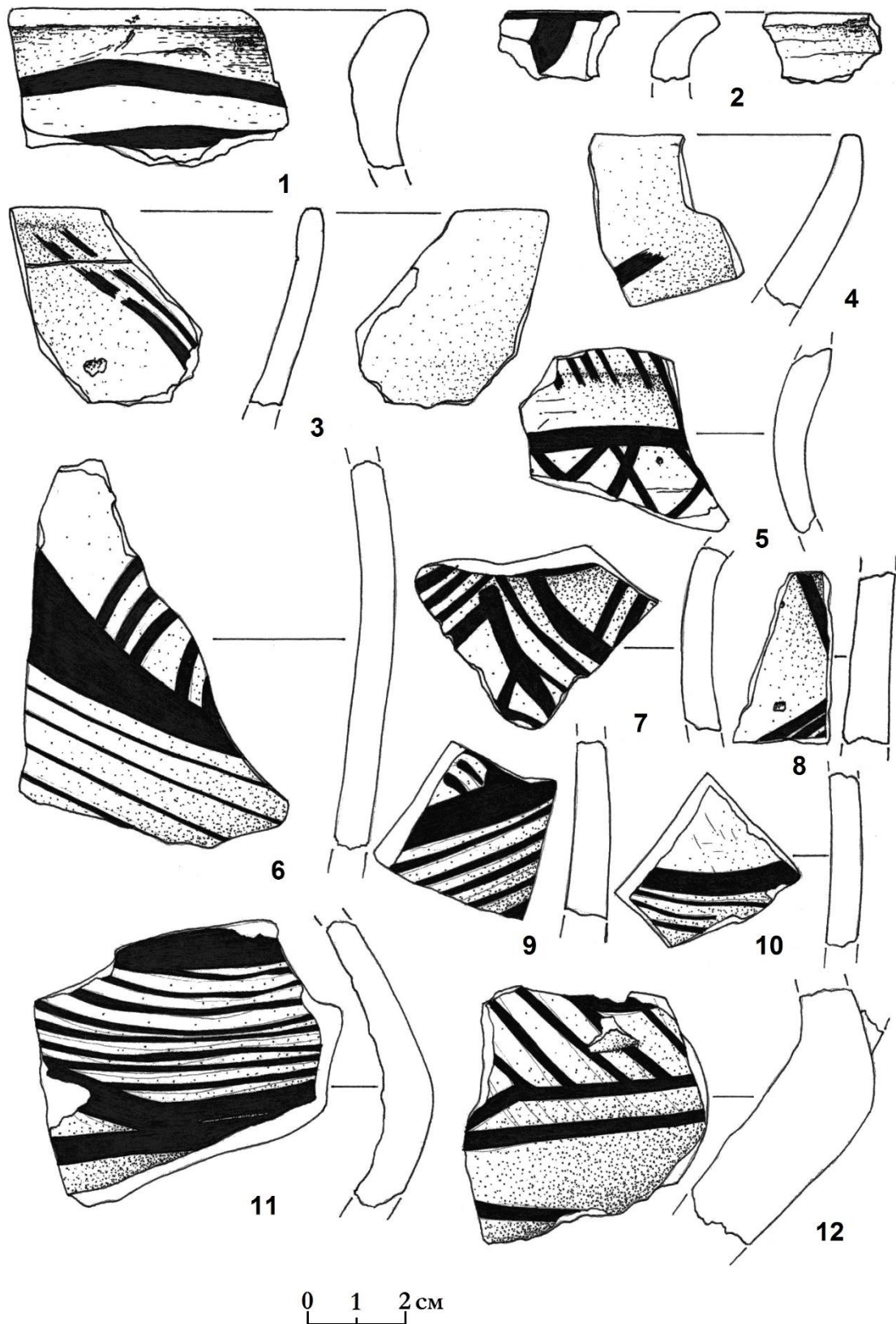

Рис. 3. Знахідки з поселення Плескачі: 1–12 – столова мальована кераміка

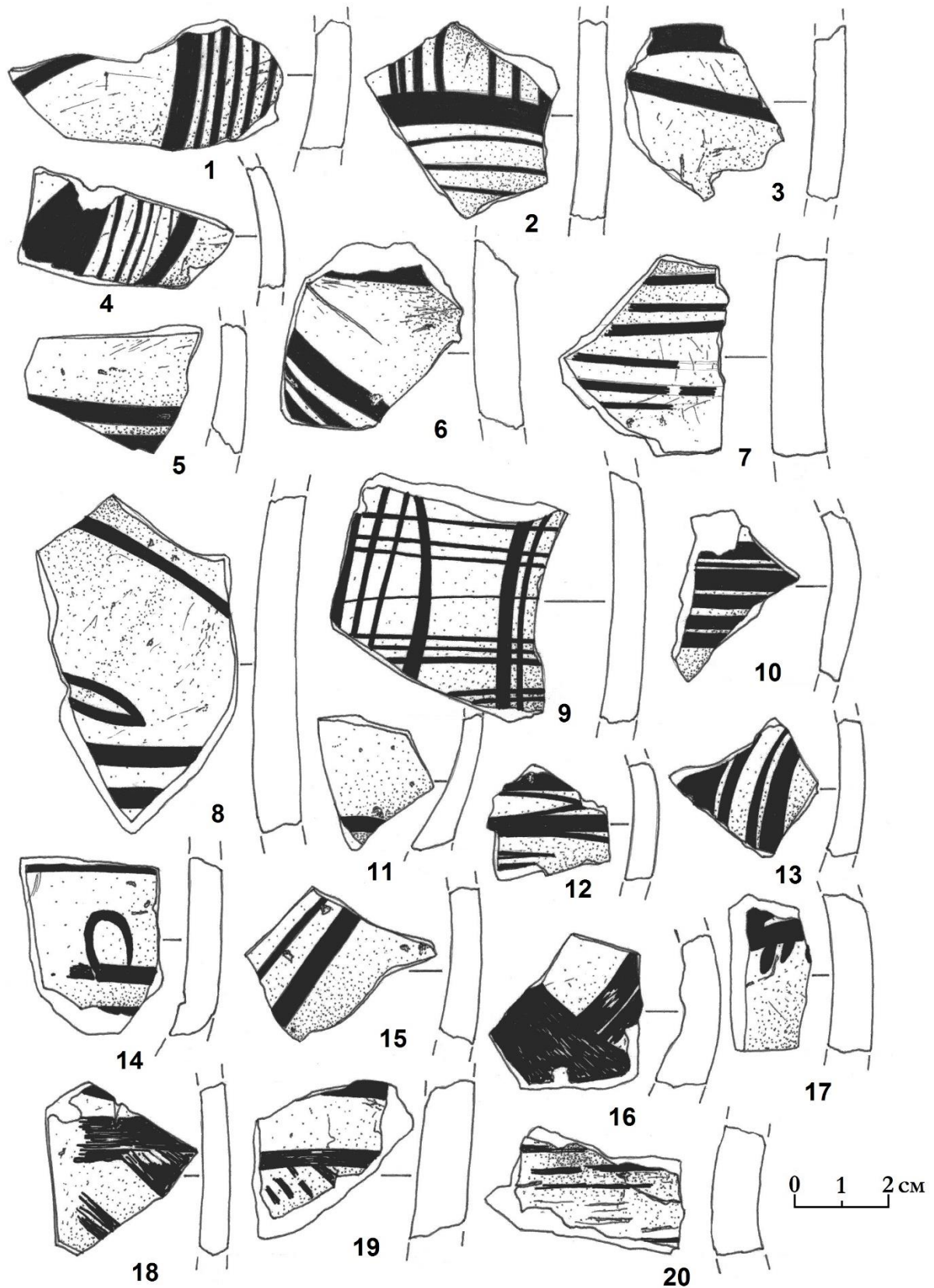

Рис. 4. Знахідки з поселення Плескачі: 1–20 – столова мальована кераміка

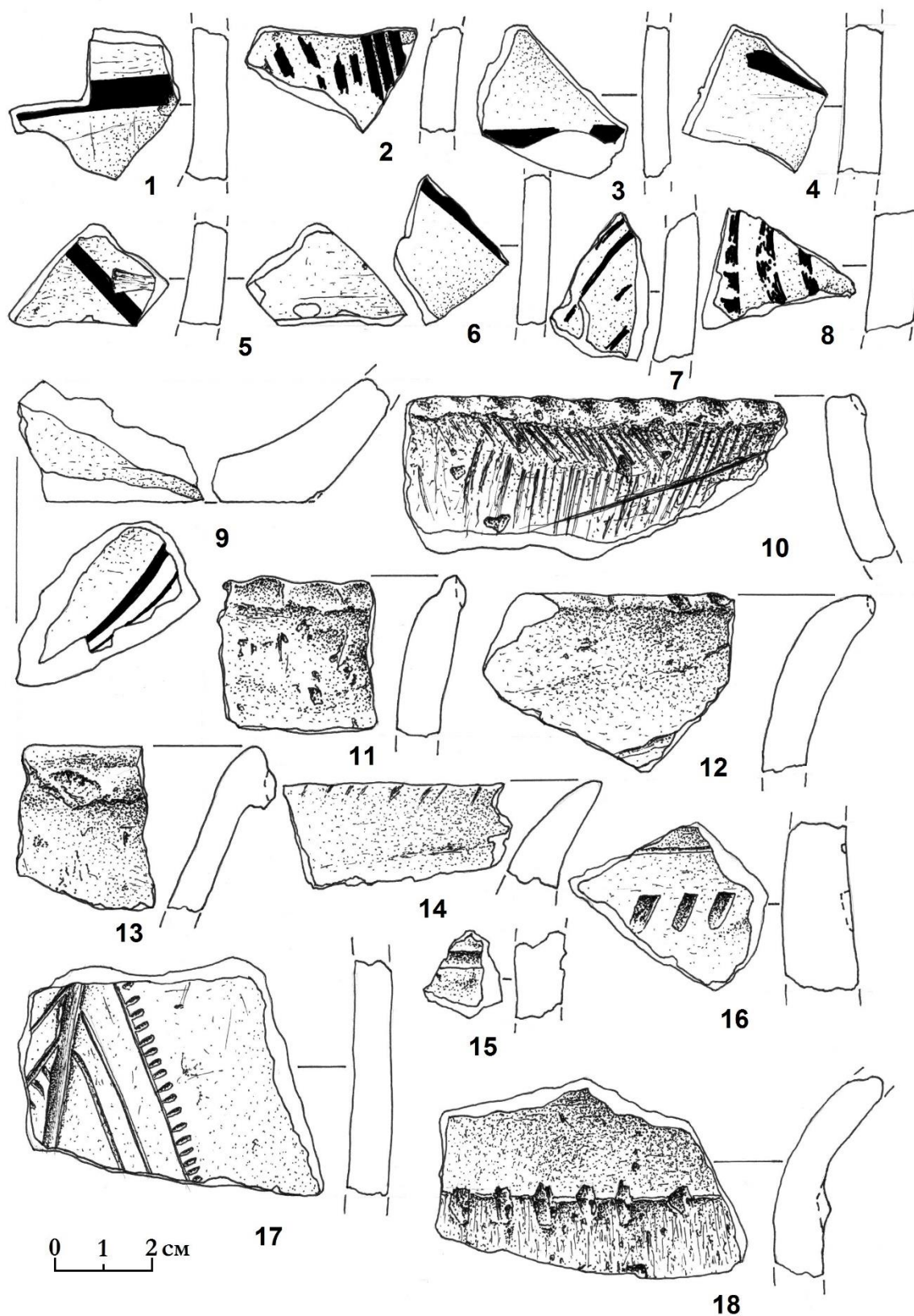

Рис. 5. Знахідки з поселення Плескачі: 1–9 – столова мальована кераміка, 10–18 – «кухонна» та сіролощена кераміка із заглибленим орнаментом

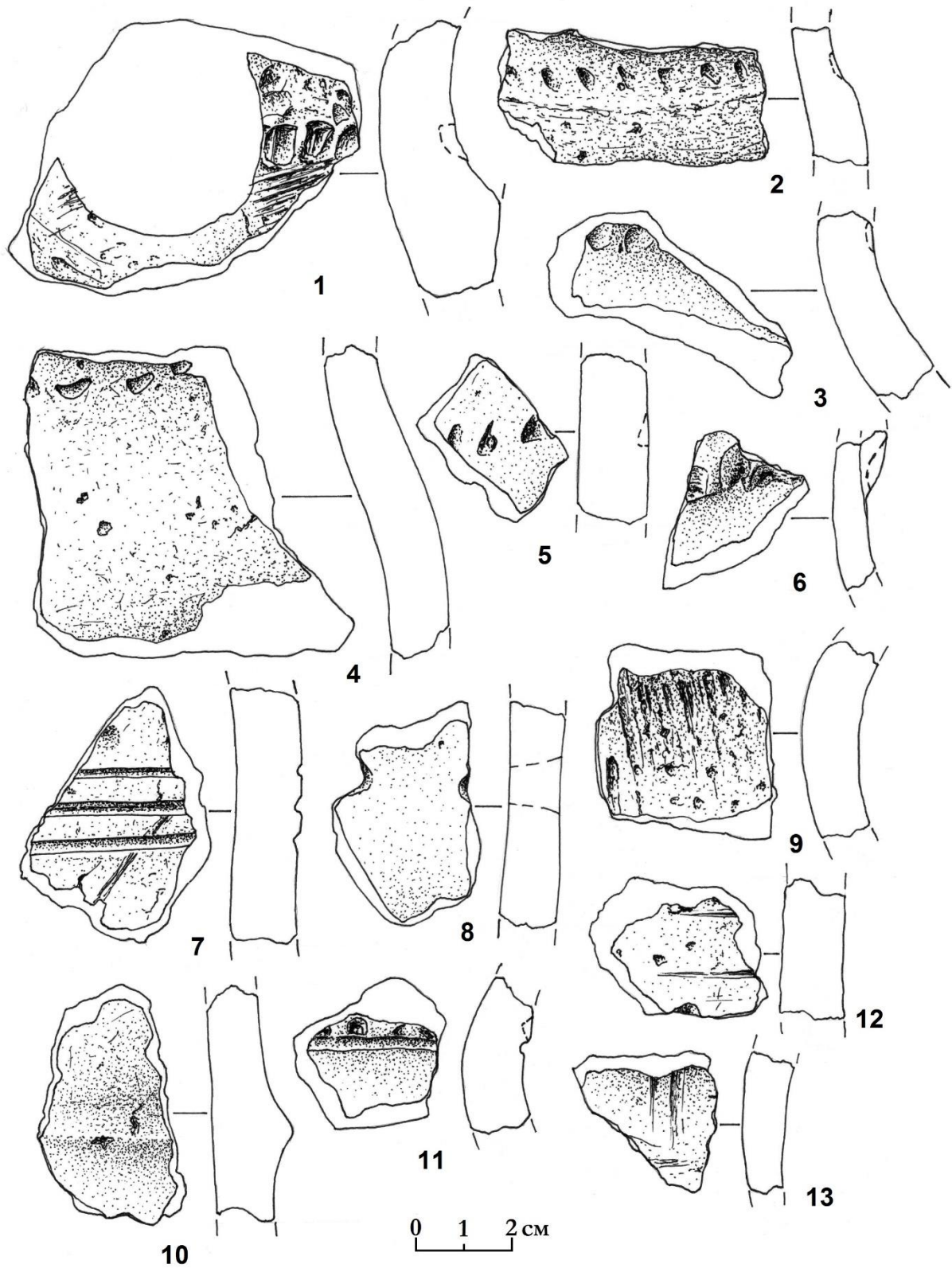

Рис. 6. Знахідки з поселення Плескачі: 1–13 – «кухонна» та сіролощена кераміка із заглибленим орнаментом